

ERDÉLYI MÚZEUM

XI. kötet.

1894.

IV. füzet.

Erdély szerepe a magyar szabadságharcokban és az unio története.

(A kolozsvári márcz. 15-iki ünnepélyen a Redoute-ban tartott beszéd.)

Tisztelt ünneplő közönség!

Márcz. 15-ike a magyar alkotmányos szabadságnak ünnepe. A feltámadás napja ez nemzeti életünk 300-ados küzdelmei után.

„Nemzeti nagy-létünk nagy temetője Mohács“ 1526-ban.

Nemzeti újjászületésünk nagy napja márcz. 15. 1848-ban.

Erdély története is e két sarkponton fordul meg. A mohácsi vérnap választotta el az anyaországtól; 1848. márczius 15-ike, midőn Budapesten a nép — és május 30-ika, midőn itt e helyen az országgyűlés az uniot kimondotta, egyesítette ismét a két magyar hazát.

De a nemzeti jogok, az alkotmány és szabadság védelmében egy volt a két ország a különválás idejében is.

Midőn az anyaország a török hódítás és a német elnyomás két malomköve között őrlődött: Erdély állott őrt a megszakadozott magyar haza szabadsága felett. Midőn Magyarország felszabadult, ő sietett a gyengébb testvér védelmére.

I.

Erdély különválása negyedfélszáz évvel ezelőtt a Gondviselés műve volt. A magyar állam romjaiból Erdély azért alakult külön fejedelemséggé, hogy fellegrául, védbástyájául szolgáljon a nemzet legföltettebb kincseinek, nemzeti létünknek, alkotmányunknak, szabadságunknak.

1541-et irtak, midőn Budavára török kézbe került. A mély gyászba borult királyi hölgy, utolsó nemzeti királyunk özvegye, a

lengyel *Izabella*, ős Budavárából Erdélybe menekült a magyar szent koronával. Itt sem soká maradhatott. A politikusok megpróbálták még egyszer egyesíteni a két magyar hazát.

Kolozsvár városában nagy sürgés forgás volt 1551. jul. 26-án. Országgyűlést tartottak. A város piaczat katonaság és nagy közönség szállotta meg. Zúgtak a harangok. Az ország rendei a piaczi nagy templomba gyűltek. Az oltár egyik oldalán állott az ifjú szép királyné, 11 éves fiával, »a választott magyar királylyal«. A másik oldalon a magyarországi király I. Ferdinánd követei állottak. Az oltáron teküdt a magyar szent korona. Izabella királyné elbúcsuzott kedves Erdélyétől, átadta a magyar szent koronát, a királyi pálczat, könnyezve indult régi hazája, Lengyelország felé, a Királyhágón három betűt vésett egy fa kérgébe, hogy *a végzet így akarta!* Kassáról így búcsúztatja Tinódi Lantos Sebestyén:

Asszon szép Kassáról sírva el-kiindúla
Bánkodik királfí, jó lován ül vala,
Kassát nézi vala, szép szókat szól vala:
Vajjon mikor léssen Kassába szállása?
Jó Magyarországbán és Erdélben lakása? . . .

Öt év múlva meglett. Mert Erdély nem akart Bécsből kormányoztatni. Kivívta első függetlenségi harczat és visszahozta Lengyelországból a bujdosó királynét és királyfit és újra megalkotta az önálló erdélyi fejedelemséget 1556-ban.

Mert erre a kis, maroknyi Magyarországra nagy szüksége volt a régi nagy Magyarországnak, melynek alföldjét a török foglalta el, felföldje és alkotmánya a német katonai uralom alatt görnyedezett.

Hosszas küzdelem után Erdély is elesett s a XVII. százév elején Básta katonai rémuralma alá került.

De a magyarok istene most is küldött szabadítót, Erdélynek ép úgy, mint az egész magyar hazának. Az ország és nemzet ősi jogainak ekkori megváltója itt született Kolozsvárott, az óvárban, a Mátyás király születési házával szemben lévő ódon házban, melynek kapuja között máig is hirdetik emlékét kőbe metszett latin feliratok.

Bocskay Istvánnak nevezi őt a történelem, büszkén valljuk őt Erdély fejedelmének, Kolozsvár szülöttének. Győzelmes hadai Bécsig száguldoztak, ott kötötte meg a békét 1606-ban, a mely visszaállította Magyarország történeti jogait, alkotmányát, szabadságát.

A következő nemzedéknek azonban ismét kardot kellett vonnia a nemzet legszentebb jogainak megvédelmezésére és ez így ment nemzedékről nemzedékre egy egész századon át.

Bocskay örökébe *Bethlen* Gábor lépett, a kinek városunkban még fennálló *bástyája* a had művei mulandóságát, *collegiuma* a szellem örök hatalmát hirdeti máig is. Bethlen Gábor a 30 éves nagy világháborúban Erdélyt Európa első nemzetei keresett szövetséges társává emelte s háromszor indított hadjáratot a magyar politikai és vallásszabadság védelmére. Végcélja a háromfelé darabolt Magyarország egyesítése volt, a mit ugyan magyar királylyá választatása mellett sem ért el, de elérte a nemzet ősi jogainak ünnepies megerősítettését, a melynek biztosítására Erdélyhez kapcsolta a Kassáig terjedő hét vármegyét.

Halála után 1630-ban Erdély rendei fejedelmi székükbe a *Rákóczy-házat* ültették, a leghatalmasabb magyar főuri családot. És ettől fogva a *Rákóczy* név egy századon át zászlaja volt a magyar szabadságnak, a melylyel Erdély története elválhatatlanul összefonódott.

I. Rákóczy György a bécsi kormány ellen a svédekkel szövetséges s a fegyver hatalmával és a *linctzi békekötéssel* újra csak Erdély menti meg egy emberöltőre Magyarország alkotmányos jogait 1645-ben.

És midőn a század vége felé a magyar hazafiakat üldözöbe fogják, a *bujdosó kuruczoknak* megint csak Erdély nyújt menedéket — és segítséget. Ide menekül a Magas Tatra aljából a gyermekifjú Thököly Imre. Erdély neveli fel őt a szabadság bajnokává. Erdély siet most is segítségére a magyar szabadságharczosoknak, midőn (1670-ben) az egykorú kesergő ének szerint:

„Tűz, víz között	Mert immár
Megütközött	Érted jár
Kis Magyarország	Mindenfelől nagy veszély
Végromlásra	Elől tűz,
S hervadásra	Hátul űz
Jutott szép virág.	S kerget az víz, mint az szél.

Midőn a labancz már gúnyosan dalolja a kuruczról (1672-ben), hogy

Jaj már mi nekünk szegény nemzetnek
Kik feltámadtunk rebelliseknek;

Szuhai Mátvás — Zákány Tamás kopasz fejének :
 Nagy pipájú — kevés dohányú
 Magyar nemzetnek.

De mikor Erdély pártját fogta a bujdosóknak, mindjárt örömmre változott a kurucz-kesergő s immár azt dalolták, hogy

Daru lábu, szarka orrú
 Nyomorúlt németiség:
 Fut előttünk, retteg tőlünk . . .
 Nyomorult nemzetség.

És elfoglalják Füleek várát, Kassát, Felső-Magyarország keleti részét s teremtenek egy időre megint egy kis *magyar világot*. (1682.)

A török hatalom megtörése, Buda visszavivása után megszűnt az erdélyi fejedelemség s az elnyomatási törekvések még inkább megújultak Magyarországon. 1697-ben már így kesereg Magyarországon felett az ének :

Oh szegény magyarság, mit gondolsz magadban? . . .
 Azt tudod: jól nyugszol te nemes ágyadban,
 Avvagy vígan tánczolsz szabad curiádban,
 Sípoltatod magad kárpitos házádban?!

Most nem parancsolhatsz, mert nagy te rabságod;
 Miként fújják, néked csak úgy köll tánczolni;
 Idegen nemzetre szállott szép országod,
 Tüled elvétellett arany szabadságod.

S az «arany szabadság»-ért újra kardot kellett vonni, mert a szabadság fája olyan növény, melyet vérrel kell öntözni, hogy ki ne száradjon.

Thököly már Kisásziában ette a hontalanság keserű kenyereit. Nikomédiában a virágok mezején épült török csiflikjében (majorjában) sóhajtozott az erdélyi fejedelemség után. Mostoha fia *II. Rákóczi* Ferencz vette át ősei örökét, ragadta kezébe a szabadság zászlaját s a Beszkidek aljától a Kiskárpátokig zengett a Rákóczi-nóta, harsozott a tárogató, riadt a kürt, s lengett a zászló: *pro libertate!*

Visszazengték azt Erdély bércei is és az erdélyi hazafiak megválasztották a szabadság bajnokát Erdély fejedelméül.

Nyolcz évig folyt a harc. A pestis és a pénzügyi kimerülés vetett csak véget neki, nem az ellenség fegyvere. A nemzet megal-

kudott, békét kötött, csak a vezér maradt hajthatatlan, hogy eszményképe maradjon mindvégig a teljes szabadságnak.

Idegen földön hallgatta «tenger mormolását», «futó szél zúgását» «Nagy Törökországban!» Onnan várta a hajnal hasadását, világ ujhodását. Itthon hiába zengett a Rákóczi-kesergő:

Jaj Rákóczi, Bercsényi
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,
Nemzetünknek hírszerzői
Fényes csillagi.

Ő akkor már a későbbi költő szavain tépelődött, hogy

Teremt-é Isten több magyart
Míg a világ, míg napja tart
Ha mink is elfogyánk.

Nem egyhamar teremtett olyat, a minők ők voltak: Bocskay, Bethlen, a Rákócziak, büszkeségei a magyarnak s Erdélynek, melynek fejedelmi székén ültenek.

A múlt század a tespedés kora volt. A bécsi udvari politika már-már elérte azt, a mire 2—300 év óta törekedett, hogy Magyarországot beolvassza az «összbirodalom»-ba.

De századunk harmadik tizedében a nemzet felébredt delejes álmából. Küldött az Ég most is szabadítókat, vezéreket.

1791. szept. 21-én Ausztria felé a határszáron fényes kastélyban született egy gyermek, a ki, mint akkor a többi magyar főurak gyermekei, magyarul is alig tudott s később mégis ő, *Széchenyi István* gróf lett „a legnagyobb magyar!“, Magyarország reformatora szellemi és anyagi téren.

Egy évtized múlva 1802 szept. 12-én a Rákócziak ősi hazájában megszületett *Kossuth Lajos*, a ki szabaddá, önállóvá, függetlenné tette a magyart, leverte róla a politikai bilincseket. Egy évvel utána 1803 oct. 17-én Stiria felé a határszáron született Deák Ferencz, második Verböczynk, két nemzedék élő törvénykönyve, a ki betetőzte a másik két reformator munkáját s dülő csaták viharai után megmentette az alkotmányt.

E triumviratushoz méltán sorakozik Erdély reformatora, *Wesselényi* Miklós, a ki összeforrasztotta a két magyar hazát — megteremtette az *uniót* Magyarország és Erdély között.

E reformatorok között *Kossuth Lajos* volt az, ki a nemzet érzelmeinek, vágyainak, törekvéseinek leginkább kifejezést tudott adni. A vezéri szerepre már születése is mintegy praedestinálta. Thököly bujdosó kuruczai s a Rákócziak ősi hazájában a zempléni Hegyalján született. Bölcső dala volt a «Régi dal, régi dal, régi dicsőségről!» Iskoláit *S.-A.-Ujhelyen* kezdte, melynek szomszéd-ságában áll a borsi kastély, a hol Rákóczi Ferencz született. Ennek ódon falai, százados tölgyei alatt játszadozott, tanulta a magyar történelmet az ifjú Kossuth Lajos. A jogot a szomszéd *Sáros-Patak*on végezte, a Rákócziak várának hatalmas kertjében tanúgatta a magyar közjogot, hol a hársak és platánok alatt még a szellő fuvalma is hazaszeretetről, szabadságról susog. Tanúlmányain kívül a Rákóczi-történetek, regék és mondák voltak szellemi táplálékai. Ott még szájról szájra szálltak a régi kurucz nóták, s nem könyvből tanulta ő sem, mi sem, a kik egy emberöltő után már a Rákóczi és Kossuth emlékeit összeforrva találtuk ott, hogy

Ne higj magyar a németnek,
Akár mivel hitegetnek,
Mert ha ád is nagy levelet,
Mint a kerek köpenyeged
S pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája,
Nincsen abba semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus.¹⁾

A Rákócziak hazájának légköre volt az, melyben Kossuth nevedett. Csakis az nevelhetett egy II-ik Rákóczit, egy Kossuthot.

A Rákóczi hazája közszellemét vitte magával az 1832—6-iki országgyűlésre Pozsonyba, a hol mint az ifjuság vezére az *Országgyűlési Tudósításokat* szerkesztette. Ez adott neki erőt és kitar-tást, midőn a *Törvényhatósági Tudósítások* szerkesztése miatt börtönbe vetették. A magyar politikai szabadságért és függetlenségért rajongó hazafias szellemet sugározta ki a *Pesti Hirlap* hasábjairól. Azt oltotta be az 1847-iki országgyűlésbe, mint az ellenzéknek vezére. Azt vitte be a miniszteriumba, mint 48-nak pénz-

¹⁾ *Thaly K.* Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor költészetéhez.

ügyminisztere. Az volt vezéresillaga mint az ország kormányzójának s azt vitte magával egyetlen vagyonaként a számkivetésbe.

De Kossuth és reformator társai csak a vezérek voltak: 1848 márczius 15-ikét maga a nép tette a szabadság ünnepévé. Míg a pozsonyi országgyűlés a reformokat tárgyalja s a felelős magyar miniszterium kieszközlésére Bécsbe ment Kossuthot az ottani polgárság vállain hordozza s virágokkal halmozza el: addig Budapesten márczius 15-én az ifjúság és a nép az isten szabad ege alatt proklamálja, hogy: „*Mit kíván a magyar nemzet?*“ A 12 pont elseje a *sajtószabadság*, 12-ike az *unió Erdélylyel*, a két testvér hazának egyesítése.

II.

Az unio története még nincs megírva. Legyen szabad azért egy pár lélekemelő mozzanatot elmondani belőle, mert ez volt az, a mivel Erdély itt Kolozsvárt a márcziusi napok dicsőségéhez a maga részéről hozzá járult. Régi vágya volt ez a honfiaknak Királyhágón innen és túl. Az 1843—44-ki pozsonyi országgyűlésen ötöd-ször írnak fel a rendek a kormányhoz, hogy az egyesülés előkészítése végett országos bizottmány küldessék ki. De a kormánytól válasz nem érkezett.

1847-ben az ellenzék programjában, melyet Deák Ferencz szerkesztett, újra ki van mondva Magyarország és Erdély egyesítésének kívánása, hogy «a két nemzet egymásnak visszaadatván mind a vérségi kapcsolatnak, mind az ország oly régi közóhajtásának elég tétessék».

Ezt követte a márczius 15-iki 12 pontban az unio kívánása. És az 1848-ki országgyűlés márczius 18-ikán a maga részéről törvénybe iktatta az egyesülés kívánását Erdélylyel.

Báró Wesselényi Miklós volt ennek a leglelkesebb szószólója, a magyar főrendiházi és az erdélyi ellenzék vezére a 30-as években, az 1838-iki pesti árvíz dicskoszorúzott hőse, s a szabad szó és szabad sajtó egyik vértanúja, a ki fogságában szeme világát veszítette el. Vértanúsága még inkább emelte népszerűségét. A márcziusi napok hírére ő is Pestre sietett. Április elsején a Múzeum-terén tartott gyűlésen a nép hallani kívánta. Sokaknak arcát könny nedvesítette, midőn az ellenzék egykori híres vezérét, a most világ-

talán nagy hazafit kézen fogva vezették az emelvényre. Az unióról beszélt lelkesen és lelkesítve. «Mi magyarok — úgymond — számra csekélyek vagyunk és mégis két hazánk van. Ez tovább így nem lehet. A testvéri kapocs szép, de a hol kapcsok vannak, ott a ki-kapcsolás is megeshető. Erdélynek egészen bele kell olvadnia Magyarországba.»

Az unio kérdése lelkesen tárgyalatott Erdélyben is.

A márczius 15-ki hírek hallatára Kolozsvár város tanácsa márczius 21-én rendkívüli közgyűlést tartott, a melyen a magyarországi új törvények, a közteherviselés, a jobbágyság eltörlése, s főkép az unio érdekében felterjesztést intéztek a főkormányshoz. Az ülés nyilvános volt, de a terembe az érdeklődőknek csak kis része fért, a többiek ellepték a tanácsház udvarát s az utcákat. Zászlókat lobogtattak, éltették az uniót s egy unio feliratú lobogót a tanácsház homlokzatára tűztek.

A közgyűlés feliratát *Pataki József* tanácsos az erkélyről felolvasta a nép előtt, a mely aztán tömegesen kísért a főbíró és küldöttséget a főkormányzóhoz.

Gróf Teleki József, a népszerű gubernátor megígérte az erdélyi országgyűlés összehívásának kieszközlését. A nép örömjongásban tört ki, úgy hogy a kormányzó kénytelen volt a kormányshoz tanács (a mostani egyetemi épület) ablakából kihajolva néhány biztató szót intézni a sok ezerre menő közönséghez. Este az ifjúság 300 fáklya fénye mellett zeneszóval ment a kormányzó lakásához, onnan gróf Bethlen Jánoshoz, végül az akkori «Erdélyi Híradó» szerkesztőjéhez. A fiatalság ezt az alkalmi dalt énekelte:

Nyugat felől testvérünk ajkíról
A szent *szabadság* menydörgése szól,
Ébredjünk és fogjunk kezét
S dörögjön fel hazánk felett
E szó:
Legyen szívben, hazában
Az ébredő magyar közt unio.

*

Nyugat felől testvérünk ajkíról
A *nemzetegység* szent ígéje szól
Ki nyugszik még?! ki vesztegel?
Most vagy soha! dörögjön fel

E szó:

A két magyar hazában

Legyen *szabadság*, legyen *unio*.

És a kormányzó királyi jóváhagyás reményében május 29-ére országgyűlést hirdetett Kolozsvárra. Időközben a magyar vármegyék és székely székek egyhangúlag az egyesülés eszméje mellett nyilatkoztak. A reactio a szászokat és oláhokat próbálta ellene izgatni; de csak részben ért céljt. Mind a szászok, mind az oláhok értelmesebbjei belátták, hogy mily megbecsülhetetlen jogokat és szabadságot nyertek a 48-ki törvényekben s április havában az oláh nép tekintélyes képviselői *hálanyilatkozatot* intéztek a magyarokhoz a hírlapokban. Így nyilatkozott az első *balázsfalvi oláh népgyűlés* is ápril 30-án, egyszersmind egy másik nemzeti gyűlést tűzvé ki május 15-ikére az unio és az oláhok külön kívánatai tárgyalása végett.

Május 15-ikén 15,000 főnyi oláh gyűlt össze a balázsfalvi mezőn. Ekkor már az orosz izgatás is elkezdte a bujtogatást s a mezőn már orosz zászlókat is tűztek ki. *Saguna András* gör. keleti érsek a reactióval szövetkezett; az érdemekben megöszült gör. katolikus püspök *Lemény János* hű maradt a szabadság ügyéhez s az unio eszméjéhez. Tizenhat pontba foglalták kívánataikat, melyeket a királyhoz és a kormányhoz küldöttségek vittek föl a két főpappal az élükön. Az egyik pont azt kívánta, hogy az unio addig ne tárgyalassék, míg az oláh mint alkotmányos nemzet nem lesz képviselve. A magyarországi oláhok erre felszólítást intéztek erdélyi fajrokonaikhoz, felvilágosítandó őket, hogy az unio elfogadása nekik is érdekükben áll. A magyarországi oláhok küldötteinek pesti gyűlése pedig május 21-ikén feliratot intézett a miniszteriumhoz, melyben a királynak hűséget, a szabadság lelkes harczosainak köszönetet, a magyar testvérekhez ragaszkodást és a miniszterium iránt bizalmat fejezett ki.

Ilyen előzmények után nyílt meg az erdélyi országgyűlés Kolozsvárt 1848. május 28-án.

A megelőző napon épen vasárnap lévén, a rendek előzetes tanácskozásra, *nemzeti gyűlésre* jöttek össze. Megható jelenet volt, midőn a világtalan Wesselényi Miklós, barátjának gróf Teleki Domokosnak karján vezetettet a terembe. Az 1834-ki zivataros or-

szágyűlésre való visszaemlékezés — midőn ő volt az ellenzék vezére, a nemzet bálványa, — s az unioinak lelkesítése, a melynek ő volt Erdélyben és Magyarországon leglelkesebb szószólója, olyan hatalmas falrengető éljent csalt a jelenlevők ajkaira, a minőt alig hallottak addigelé a mi ódon Redoute-unok falai.

Wesselényi Miklós volt az első szónok, a ki mindenek előtt az unio kérdését kívánta napirendre tűzni, a mit el is fogadtak.

Másnap május 29-én tartotta az országgyűlés első rendes ülését. A piacot és a Monostor-utcát már kora reggel nagy néptömeg szállotta meg. A házak fel voltak lobogózva, a nemzetőrség diszruhában foglalta el a Redoute előtti tért. A sorkatonaság is kiállott tisztelegni. A karzatokon zsúfolva szorongott a nép, a hallgatók számára alant is kellett helyet szorítani. A termet nemzeti színű zászlók ékesítették. Ilyen keretben folyt le a lélekemelő jelenet, az unio kimondása itt ezen a helyen, a hol most emlékünnepeinket tartjuk. Tán épen ezen a helyen, a hol most a mi emelvényünk áll, állott a trónt jelképező emelvény, a melyről br. *Puchner* Antal tábornagy, erdélyi főhadparancsnok, mint királyi biztos megnyitotta az országgyűlést, és pedig (most először) *magyar nyelven*, V. Ferdinánd magyar király nevében. Kitérő éljen, lelkes ovatio hangzott fel a magyar nyelv és a magyar király mellett. Ez a lelkes tüntetés, az egykorú hirlaptudósítás szerint, egy negyed óráig tartott.

A kir. biztos távozása után, mert minden percz drága, az országgyűlés *nemzeti ülésé* alakult át s megkezdette a tanácskozásokot az unio felett. Lélekemelően nyilvánult az egyetértés a Magyarországgal való egyesülés kérdésében. *Hátszeg* oláh követe is pártolta az uniot, csak azt kívánta, hogy ugyanazon törvényben mondassék ki az oláh nemzetnek az erdélyi három nemzettel való egyenlő jogosultsága. A *szász követek* is pártolták elvben, csakis nyelvök használata és területi épségek érdekében állítottak föl kívánatokat. A gyűlés végeztével (a mint az Erdélyi Híradó május 30-ki számában olvassuk) «ezer meg ezer kalap és zsebkendő lobogtatásával és kard csörgetésével ezer meg ezer torok hangoztatta:

Az unio ki van mondva!

Unió! Unió!“

Este a várost fényesen kivilágították. A nemzetgyűlésből kitűnő sokaság „*Az unió meg van, éljen az egygyé lett Magyar-*

hon!“ kiáltások között vonúlt el az utczákon. Az öröm és lelkesülés leírhatatlan. A királyi biztos és kormányzó ablaka is fényözönben úszott.

Pedig az országgyűlés rendes ülésén még csak másnap, május 30-án került tárgyalás alá. Legelőször is *Wesselényi Miklós* emelte fel dörgő szavát:

„Boldognak érzem magamat — úgymond — hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, egy oly magasztos ügyben, melyért fiatal korom első éveitől fogva küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhítő balsamúl (mely valóban nagyobbszerű küzdelmeknek is méltó bére lehet) én emeltem föl a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom föl a t. R. R.-ket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: Nekünk unió kell az 1848. 7-ik törvényezikk szerint.“

Erre egy hatalmas *unió!* kiáltás reszketteté meg a terem falait, melyre az utcán levő roppant tömeg viszhangja felelt.

„Ez örömrivalgás — folytatja *Wesselényi* — a hon buzgó óhajlásának e menydörgő kifejezése sokkal ékesebben és szívrehatóbban szól az unió mellett, mint a hogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer kiáltom: *Éljen s örökké létezzen az unió!*“

Az iménti jelenet itt megújult, s csak perczek múlva jutott szóhoz *Szász Károly*, hogy a határozat kimondására kérje fel az elnököt.

Még *Kemény Domokos báró* jelentette ki, hogy «Nem volt 300 év óta ily dicső napja a magyarnak . . . I. Ferdinánd volt a szakadozott magyar haza első királya, V. Ferdinánd, ki az egy magyar honnak lett királyává . . . Most már elmondhatja a magyar, hogy egy istenem, egy hazám.»

A szász követek nevében *Brassó követe* (Roth) jelenté ki, hogy az uniót a *pragmatica sanctio* fenntartása mellett ők is elfogadják. A szász követek mindnyájan felállanak és a gyűlés előtt meghajtják magokat.

Erre érdekes jelenet következett. Egy *székely követ* felnyitja az ablakot és a zajongó népnek kikiáltja, hogy *a szászok pártolják az uniót!* Falakat reszkettető öröm zaj, éljen riad fel erre. A nép látni kívánja a szász követeket. Ezek az ablakban megjelennek s eget verő éljennel üdvözöltetnek. Egy fiatal ember a pesti küldöttség zászlaját a trón előtt meghajtja s a király képe alá tüzi.

Éljen a király! hangzik most minden oldalról. A nép künn

mennydörögve ismétli s az országgyűlés termére feltűzik kívül Magyarország zászlóját.

Azután *Kemény Dénes* báró a szászok és oláhok hazafiságára hivatkozik. *Szeben követe* (Schmidt Konrád) hazafiasan válaszol. A gyűlés köszönetet szavazva feláll, a karzat éljenez; künn a nép *Schmidt* és *Lemény* nevét kiabálja s a szász követeket s a hazafias oláh érseket látni kívánja. Ezek lemennek a nép közé, sok ezer üdvözlő hang és kar fogadja őket. A nép Szeben követét vállaikra emeli s ez hazafias szép beszédben köszöni meg a szász nemzet nevében a magyar nép üdvözlését. Az oláh érseknek egy széket hoznak s az ősz patriarcha arra fölállva megilletődve szólott a magyar s oláh testvériségről, egyenlőségről és szabadságról; egyességre, a haza és királyhoz hű ragaszkodásra hívta fel a népet, ugyanezt ígérvén az oláh nemzet részéről is. Az alatt az országgyűlés termében lelkes beszédek hangzottak el; az utolsóban *Pálfi János* Udvarhelyszék nevében 30,000 székely vitéz karját ajánlotta fel a haza védelmére. Az egész gyűlés felállott s örömríadással üdvözli a szónokot.

A *kormányzó*, a Hunyadiak korának nagy nevű történetírója, e szép történelmi jelenet befejezéséül határozatul mondja ki, hogy Erdély egyesítése Magyarországgal egyhangúlag elfogadtatott.

Kolozsvár örömrában úszott, a gyűlésből jövő követeket a nép zászlók erdejével fogadta, s kísérte az utczákon végig. A királyi biztos lakásához hullámozott a tömeg, majd a kormányzót, azután az országgyűlés elnökét, gróf Bethlen Jánost kísérte haza. Innen Wesselényihez mentek, a ki lelkes beszédet tartott a néphez. Végre a városháza elé gyűlt az ünneplő közönség, a melynek erkélyén *Székely József* Pest város zászlaját szép beszéd kíséretében adta át emlékül a város birájának. Utána még *Komárom küldötte* beszélt. Végül a Monostor-utcát elnevezték „*Unió-utczá*“-nak (d. u. már ott fénylett az új név az utca szegletén) a Hid-utcát pedig *Wesselényi-utczá*-nak. Este a város tényárban úszott, a lakosság az utczákon hullámozott s a Rákóczi-induló zenéje mellett tódult a királyi biztos lakásához. Az öreg tábornagy megilletődve jelent meg az erkélyen. Innen a sorkatonaság őrtanyájához mentek, zeneszóval s éljenekkel tisztelték meg. A katonaság viszonzta a szíves tüntetést, s reggelre nemzeti színekkel festették be a sárga-

fekete karfákat. Késő éjjelig tartott a lelkesülés zaja, a nélkül, hogy legkisebb kihágás történt volna.

Az unio kikiáltásával új korszak derült fel a többé nem külön álló Erdélyország történetében.

Sajnos, az új korszakot nem sokára *vérkeresztség* avatta fel. A reactio megkezdette átkos munkáját s következett a dicső szabadságharcz, melyben minden igaz honfi két kézzel küzdött, mint Kinizsi a Kenyérmezőn. A nemzet kivívta a világ csodálatát s bebizonyította a harc mezején is, hogy érdemes a szabadságra.

A ki a nemzet politikai jogait a legalkotmányosabb úton kivívta, fel tudta tüzelni azok megvédelmezésére is honfitársait.

A képviseleti rendszer alapján először összehívott 1848-iki országgyűlés tanácskozásainak legelső napján (július 11-én) *Kossuth Lajos* a haza védelmére emelt szót s tartotta amaz emlékezetes beszédét, a minőt alig hallott addig a magyar országgyűlés. Támolyogva jutott a szószekre, betegen, sápadtan kezdte. Üljön le! beszéljen ülve! kérték barátai. — Majd leülök, ha kifáradok. — De nem volt rá szüksége. «A felhevülés visszaadta a sápadt arcnak az eleven színt. A hazafiúi lelkesedés meggyógyította a beteget, erőt adott a hanyatlónak.»

„Midőn a szószekre lépek — így kezdé két óráig tartó szónoklatát — hogy önöket felhívjam, *mentsék meg a hazát*, e percznek irtozatos nagyszerűsége szorítva hat le keblemre. Úgy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót, mely felkiáltja a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyengék, örök halálba visszasülyedjenek: ha pedig van bennök életerő, örökre ébredjenek. Úgy áll e perczben a nemzet sorsa, uraim, önök kezében: és isten kezökbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is.“ „Horvátország nyílt pártütésben áll“... „Uraim, a haza veszélyben van!“ kiáltott föl. „Mondják ki önök azt, hogy a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállóságának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben oly alkut, a mely a nemzetnek önállóságát, szabadságát legkevésbé is sérthetné, senkitől semmi áron el nem fogad, hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is örökké teljesíteni kész.“

Az országgyűlés felállással egyhangúlag elfogadta Kossuth indítványát, hogy az ország haderejét 200,000 főre emelje s erre a költségeket (40 milliót) előteremtse.

Erre Kossuth meghatottan így végezte beszédét:

„Önök felállottak mint egy férfiú s én leborúlok a nemzet nagysága előtt s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiúságot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a pokol kapui sem döntenék meg.“

A veszély közeledtével ő maga kelt körútra, bejárta a Duna-Tisza közén a nagyobb városokat s beszédeivel annyira harcra tüzelte a népet, hogy egész hadseregek indultak a fenyegetett főváros felé.

Mintha a végzet megirigyelte volna, hogy mi véráldozat nélkül jussunk a legdrágább emberi, nemzeti és állami jogok birtokába, a mikért másutt patak számra folyt a vér. És folyt nálunk is egy álló esztendeig, elhulltanak legjobbjaink a hosszú harc alatt, de a szabadságot nem lehetett megölni, az mint a phoenix madár újra föltámadt hamvaiból.

Áldjuk érte 48-at s 67-et s azoknak emlékét, a kik azt megteremtették. Áldjuk főképp *azét*, a ki a hontalanul bujdosás keservei között is ez egyetlen eszméért élt és munkált szünetlenül és a szabadságharc szomorú vége után sem vesztette el reményét és feltartotta ezzel a nemzetét is. Meghatóan írja le búcsúját a hazától «Irataim az Emigrációból» cz. munkája I. kötete előszavában: „Kifejezhetlen érzelem-vihar dúlta lelkemet, midőn a világosi feyerletétel hontalaná tett.

— Nincs szó, mely arról fogalmat adhatna.

Leborúltam hazám földjére, mielőtt határán átlépnék, zokogva nyomtam reá a fiú szeretet búcsúcsókját; egy csipetnyi port vettem belőle magamhoz; még egy lépés, és — — — úgy valék, mint a tört hajó roncsa, melyet a szélvész kidob a homokra egy sivatagon.

Ott álltam tompa merengésben a nem magyar Duna partján, melynek habjaiban — amonnan felülről, — a magyar nemzet könyeiből ég felé szállott vízpára csapadéka vegyült, s kis távolságban tőlem rohant tova a Vaskapu sziklatorlaszán keresztül, zúgva, morogva, mintha szitkozódna a meg nem érdemlett végzet ellen.

Én hallgattam e zúgást, mely keblem viharával összefolyt; belebámúltam a méltatlanul meghiusult honfi remények semmiségébe; és arczomon öntudatlanul a kifejezhetlen fájdalom könyzápóra ömlött alá.

Minden volt e könyzáporban a mi a hazafi szívének fáj! minden! csak egy nem! a reménytelenség nem; a kétségbeesés hazám jövője felett nem.

Ő volt az, a ki ezt a reményt a nemzetben fentartotta. A ki az elnyomatás idejében Kis-Ázsiától Amerikáig felébresztette a világ érdeklődését, rokonszenvét a magyar szabadság szent ügye iránt, a

ki mint egy élő szobor, mint egy tüneményszerű újkori Memnon-szobor, ha rá sütött a napsugár Magyarország felől, vagy vihar szele érte innen húrjait, mindig megszólalt és hallatta bűbajos hangjait, melyet egy egész nemzet elfojtott lélegzettel várt és hallgatott.

És visszazendült rá a magyar nép sóhajtása, hogy

Esdve kér az egész haza
Kossuth Lajos gyere haza!

S ha ő nem jött, mert ő már a történelemé volt életében is, megmozdult az ország népe s az járt ki hozzá. Négy évvel ezelőtt csak egyszerre 850-en zarándokoltunk el hozzá, turini magányába, a marsalai ezer utcájába s midannyian a hazaszeretetlen megerősödve tértünk vissza. Láttuk akkor még piros arcát a lángész sugarában, ragyogó kék szemeit, hallottuk szavának zengő muzsikáját dolgozó szobájában (a hol az Emigratio történetét írogatta) s szónoklatának tárogató harsogását (melylyel egykor egy országot új életre keltett), midőn ezer ember előtt másfél órán át beszélt Turin legnagyobb termében, kijelentvén, hogy *ez a kebel megtörhet, de meghajolni nem fog soha!*

És meg nem hajolt sem az idők és politikai viszonyok változásának, sem az agg kornak, sem a betegségnek sulya alatt.

Úgy lépett a történelem ítélő széke elé, mint a magyar szabadságnak, függetlenségnek és önállóságnak örökké világító fáklója, tündöklő eszményképe.

Nevét együtt fogja emlegetni a történelem Bocskayval, Bethlennel, Thökölyvel, Rákóczi Ferenczcel; és együtt századunk legnagyobb alakjaival, Széchenyivel, Deákkal, a kik mind egy cél felé törekedtek, bár különböző úton és eszközökkel és különböző sikerrel. Nagyságuk egyaránt fölülemelkedik a politikai pártok színvonalán s az egész nemzet osztatlan kegyelete őrzi emléküket.

Midőn márcz. 15-én a szabadság, egyenlőség és testvériség ünnepeit üljük, szabadsághőseink emlékeit felújítva tőlük tanulunk hazaszeretetet és lelkesedést azokért a szent eszmékért, a mikért ők éltek, küzdöttek s a miknek megvalósításáért

„Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.“

DR. SZÁDECZKY LAJOS.